

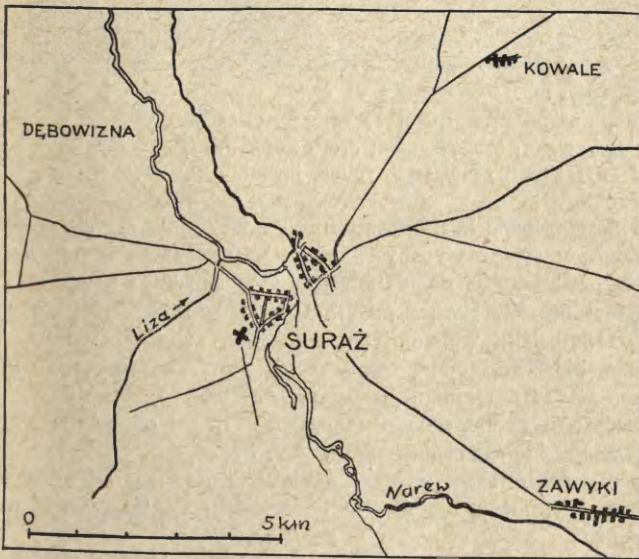
## *Epoka brązu i początki epoki żelaza*

JERZY GŁOSIK

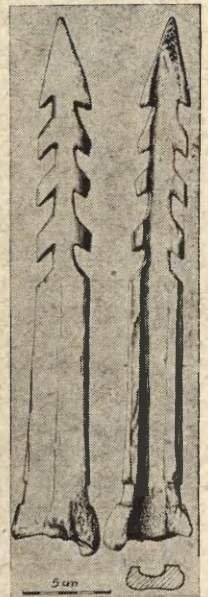
### WSTĘPNE WYNIKI BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH PRZEPROWADZONYCH W LATACH 1966—1967 W SURAŻU NAD NARWIĄ, POW. ŁAPY

Pierwsze po wojnie systematyczne prace wykopaliskowe w Surażu nad Narwią, pow. Łapy (ryc. 1), przeprowadzone zostały w 1966 r., a następnie kontynuowano je w październiku 1967 r.

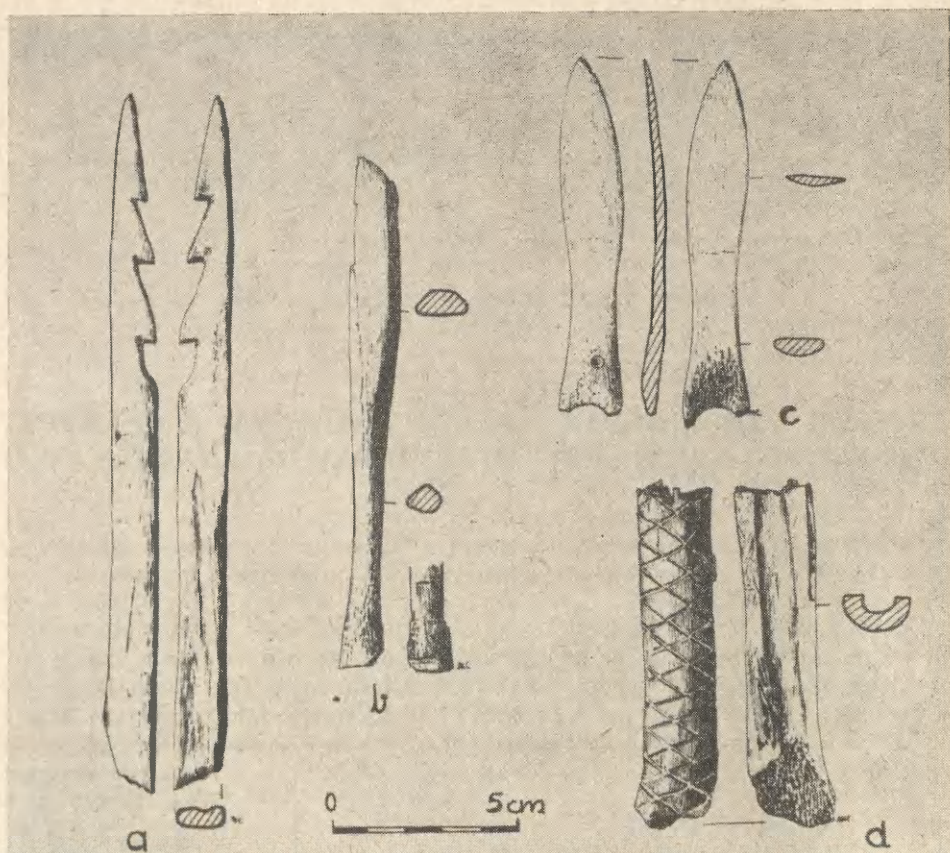
Obszar objęty tymi badaniami, określony jako stanowisko I w Surażu, rozciąga się na łagodnym zboczu rozległego wzniesienia. Na tym terenie w latach poprzednich W. Litwińczuk wykopywał różnego rodzaju znaleziska starożytne, m. in. fragmenty ceramiki, polepy, kości, krzemienie i kamienie ze śladami obróbki. Szczególnie zainteresowanie wzbudziły przypadkowo znalezione podczas kopania dołu na



Ryc. 1. Mapka okolic Suraża i położenie stanowiska I (oznaczone x)



Ryc. 2. Suraż, pow. Łapy. Stan. I. Jama nr 2. Harpun kościany z obustronnie umieszczonymi ukośnymi zadziornymi



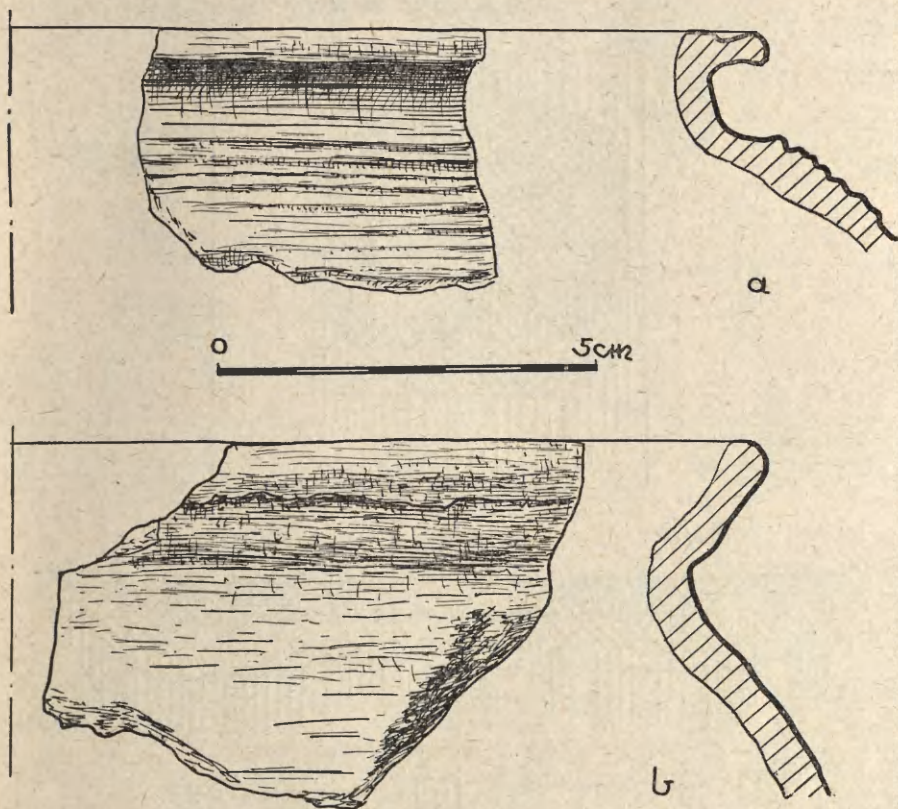
Ryc. 3. Suraż, pow. Łapy. Stan. I. Wyroby kościane:

a — harpun z jednostronnymi zadziorami; b — fragment grotu kościanego; c — zawleczka kościana do wyrobu sieci; d — fragment rękojeści harpuna, nacinanej w ukośną siatkę

ziemiaki nie znane dotąd egzemplarze harpunów i innych wyrobów z kości zwierzęcych (ryc. 3 a—d). Ogółem w systematycznych badaniach przekopano 126,5 m<sup>2</sup> powierzchni ziemi. Prace wykopaliskowe na stanowisku I w Surażu ujawniły następującą sytuację stratygraficzną. Warstwa pierwsza (po zdjęciu próchnicy), czyli młodsza, zawierała głównie znaleziska wczesnośredniowieczne, zwłaszcza ceramikę z XIII—XIV wieku (ryc. 4 a, b). Warstwa ta, mocno zresztą zniszczona przez późniejsze wkopy gospodarcze, zalegała ciemnoszarym, niemal czarnym pasmem do głębokości około 0,5 m, miejscami dochodząc do zagłębienia 0,7 m od powierzchni ziemi. Warstwa ta nie wykazała zespołów osadniczych<sup>1</sup>.

W profilu warstwa wczesnośredniowieczna wyraźnie odcinała się od starszej warstwy osadniczej, reprezentowanej przez materiały z cyklu kultury łużyckiej

<sup>1</sup> Prace prowadzone były w ramach współpracy terenowej Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków Archeologicznych w Białymstoku. Prowadzono je na terenie zagrody Władysława Litwińczuka przy ul. Białostockiej 5. Prace trwały od 25 lipca do 10 sierpnia 1966 r. oraz od 2 do 14 października 1967 r.



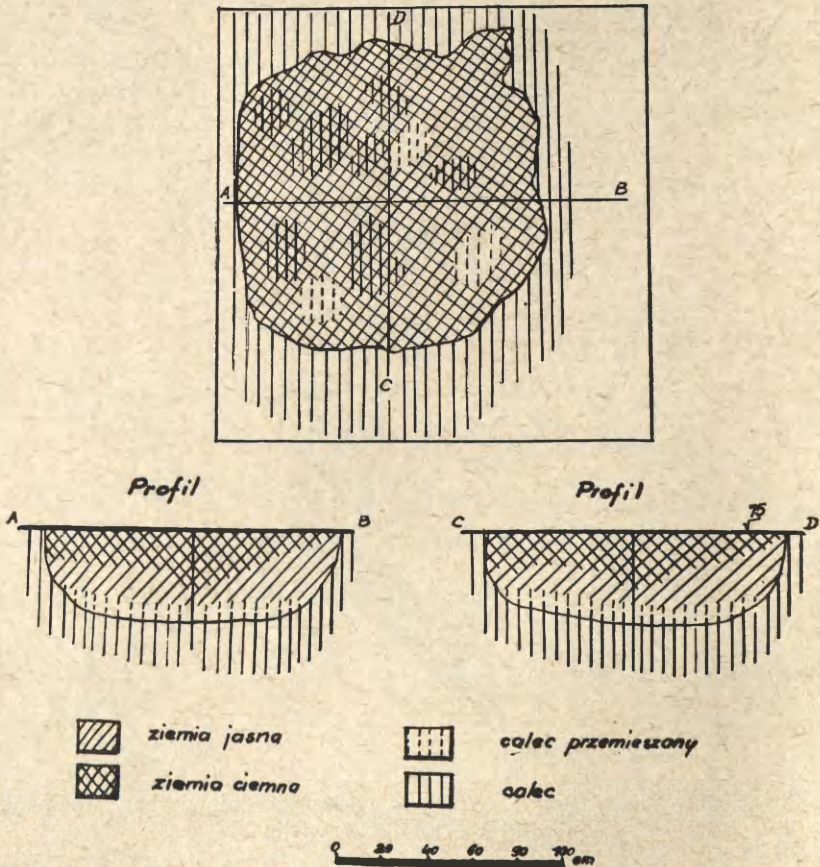
Ryc. 4. Suraż, pow. Łapy. Stan. I. Warstwa wczesnośredniowieczna, fragmenty ceramiki z XIII—XIV wieku

z epoki brązu i w mniejszym stopniu z wczesnej epoki żelaza. Warstwa starsza, szarobrazowa, rysowała się jako podłużna plama i sięgała do głębokości około 0,75 m, a miejscami 0,95 m od powierzchni. Poniżej 1,0 m głębokości pojawiał się całec w postaci jasnobrazowego piasku.

Odkryto 8 obiektów osadniczych typu łużyckiego, w tym 7 jam gospodarczych, głównie zasobowych, i jedno palenisko otwarte z brukiem kamiennym. Na planie jamy gospodarcze ujawniały się w kształcie dość regularnych zarysów owalnych, o średnicy około 1,5 m i zagłębieniu w granicach 0,5 m. W wypełniku jamy 2 (ryc. 5), na głębokości 0,72 m poniżej poziomu ziemi, znaleziono oryginalny harpun kościany z obustronnie umieszczonymi ukośnymi zadziornymi i precyzyjnie wykonanymi nacięciami służącymi do umocowania sznura (ryc. 2). W innej jamie zmazgazynowane były kości zwierzęce jako surowiec oraz półwytwory przygotowane do dalszej produkcji. Dość liczne pozostałości węgla drzewnych w wypełniskach jam o płytkim zagłębieniu (ok. 0,35 m) mogą przemawiać za wykorzystywaniem ich również na ogniska otwarte.

Nie udało się natomiast odkryć jakichkolwiek śladów budowli nadziemnych (bądź szałasów), w których przypuszczalnie zamieszkiwała ludność na tej osadzie.

## Zarys jamy Nr 2

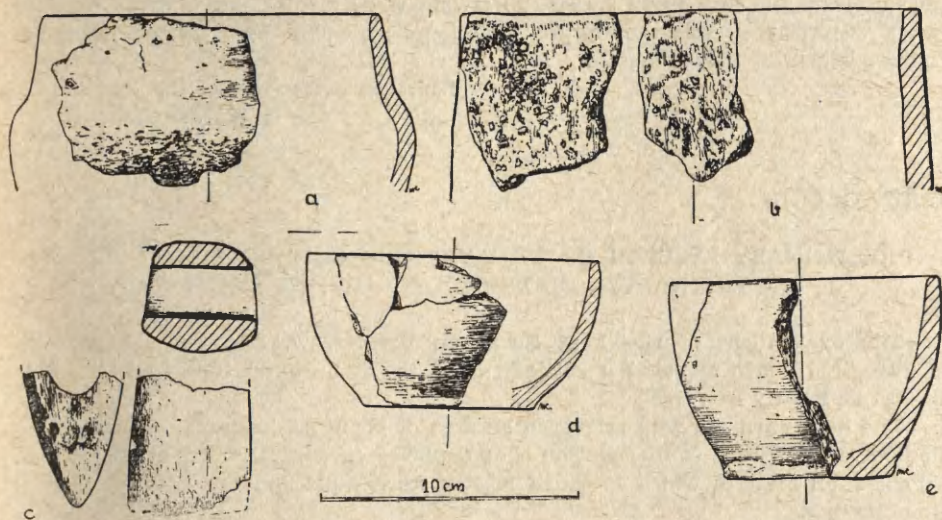


Ryc. 5. Suraż, pow. Łapy. Stan. I. Jama nr 2, zarys i profile

Dość ograniczona powierzchnia odsłoniętych jam gospodarczych wyklucza ich mieszkalny charakter jako tzw. półziemianek.

Osada typu łużyckiego w Surażu zajmowała przestrzeń ponad 0,5 ha, przy czym sporadyczne skupiska osadnicze stwierdziliśmy poza jej zasięgiem.

Materiały zabytkowe nie wykazują dużego zróżnicowania. W zasadzie sprowadzają się do dwóch grup znalezisk, a mianowicie ceramiki i wyrobów z kości zwierzęcych, najczęściej łosia i dzika. Z kości łosia np. wykonane były wszystkie egzemplarze harpunów. Pod względem kształtu (np. ryc. 2) jak też techniki wykonania okazy z Suraża wyraźnie odcinają się od znanych tego typu mezolitycznych wyrobów kościanych i stanowią pewną innowację w materiale zabytkowym kultury łużyckiej, jakkolwiek związanym z peryferycznym obszarem jej rozprzestrzenienia. Obok tych interesujących narzędzi występują okazy być może zniszczone podczas produkcji, bądź po prostu ich półwytwory. Pojedyncze znalezisko stanowi topór kamienny (ryc 6 c).



Ryc. 6. Suraz, pow. Lapy. Stan. I:

a — jama nr 4, fragment naczynia dwustożkowatego; b — jama nr 3, fragment górnej partii naczynia jajowatego; c — warstwa typu „łużyckiego”, fragment topora kamiennego; d — jama nr 4, miseczka; e — jama nr 1, naczynko doniczkowate

Ceramika przedstawia się również niezmiernie interesująco, zarówno pod względem typologicznym, jak też w zakresie zjawisk technologicznych. Chodzi tu mianowicie o to, że z jednej strony wykazuje ona zdecydowanie łużycki, a więc w pewnym sensie prasłowiański charakter, z drugiej zaś strony ujawnia elementy obce w ceramice kultury łużyckiej.

Do ceramiki łużyckiej m. in. zaliczają się naczynia z grupy jajowatych, o prawie cylindrycznych (ryc. 6 b) bądź bardziej zdecydowanie wywiniętych ku wewnątrz szyjkach, z charakterystycznym obmazywaniem lub przecieraniem powierzchni. Podobną cechę wykazują naczynia typu dwustożkowego z wyodrębnioną szyjką (ryc. 6 a). Natomiast naczynia mniejszych rozmiarów typu doniczkowatego (ryc. 6 e), lub miski (ryc. 6 d), pomimo gładkich powierzchni, włączają się również do tej grupy ceramiki ze względu na zbliżone cechy technologiczne. Z drugiej strony wskazać można na grubościenną, o wyraźnie odmiennym obmazywaniu powierzchni ceramikę, która znajduje analogie we współczesnych stanowiskach położonych w prabałtyjskiej strefie zaludnienia, m. in. spotyka się ją w osadzie w litewskiej miejscowości Kanjiukaj, usytuowanej na wysokim brzegu Niemna. Na jednym z naczyń surażskich widoczne są interesujące szczegóły dwuczłonowego wykonania dna przez nalepienie taśmy ściankowej na uprzednio uformowaną podstawę.

Wzmiankowana sytuacja kulturowa osady typu łużyckiego w Surazie, widoczna zwłaszcza na przykładzie ceramiki, znajduje przede wszystkim swoje uzasadnienie w położeniu tej miejscowości na pograniczu dwóch stref kulturowych, a mianowicie prasłowiańskiej i prabałtyjskiej. Materiały zabytkowe z osady w Surazie rzucają pewne światło na charakter tego osadnictwa i podkreślają przodującą rolę łowiectwa w gospodarce ówczesnej ludności. Równocześnie zaś ujawniają pewne „opóźnienie” gospodarcze na obszarach położonych zwłaszcza na północ od Narwi w stosunku do centralnych regionów Polski u schyłku epoki brązu i we wczesnej

epoce żelaza. Ludność osady surażskiej trwała w dalszym ciągu w epoce kamiennej, a w pewnym sensie rzecz można „kościanej”, nie używając jakichkolwiek narzędzi z brązu lub innych metali.

*Państwowe Muzeum Archeologiczne  
w Warszawie*

JERZY GŁOSIK

PRELIMINARY RESULTS OF EXCAVATIONS CONDUCTED AT SURAŻ  
ON THE NAREW, DISTRICT OF ŁAPY, IN 1966—1967

The excavations of site 1 at Suraż on the Narew, Łapy distr., conducted in 1966—1967 have revealed a settlement of the "Lusatian" type from the Late Bronze and Early Iron Age.

The habitation site which covered an area of about 0.5 hectare, lies on a gentle slope of an extensive eminence. The area explored covered 126.5 sq. m and yielded 8 habitation features which included mostly storage pit and an open hearth with stone paving.

The materials consisted of pottery and artifacts of bone. Only one fragment of a stone axe came to light. Both the typological and technological features of the pottery are of great interest. On the one hand, the pottery shows a "Lusatian", i.e. Pre-Slav character, and on the other it includes elements alien to the Lusatian culture. To the first group belong ovoid and barrel-shaped pots with characteristically roughened surface. The second group includes pottery with different surface texture, similar to that found on the roughly contemporary sites in the Pre-Baltian area.

This specific character of the settlement at Suraż is explainable by its situation on the border of two culture zones: the Pre-Slav and the Pre-Baltian.

An interesting feature associated with the settlement of the "Lusatian" type is the occurrence of harpoon-heads made from metatarsal bones of elk. They differ from mesolithic specimens both in shape and technique of execution. Though the material described comes from the periphery of the Lusatian culture, the incidence of harpoon-heads among its remains is a novelty.

The harpoon-heads emphasize the importance of hunting in the economy of this population. On the other hand, the absence of artifacts of bronze and other metal points to certain economic "backwardness" of this region in comparison with the central areas of Poland at the close of the Bronze Age and in the Early Iron Age.